

**ПРОБЛЕМА СТВОРЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ОСВІТНІХ
МАРШРУТІВ СТАРШОКЛАСНИКІВ У НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ
НОВОГО ТИПУ**

© Жерновникова О.А., 2015
<http://orcid.org/0000-0001-8905-6323>

У статті розкрито сутність поняття «індивідуальний освітній маршрут» старшокласників та виокремлено особливості та механізм створення індивідуальних освітніх маршрутів старшокласників у навчальних закладах нового типу. Автор на основі аналізу наукової літератури визначає оптимальні шляхи створення індивідуальних освітніх маршрутів учнів та зазначає їх переваги та недоліки. Визначено основні засади реалізації індивідуальних освітніх маршрутів учнів навчальних закладів нового типу. У результаті проведеної роботи, описано послідовність взаємодії педагогів і старшокласників при створенні індивідуальних освітніх маршрутів, що передбачає послідовну активізацію тих чи інших педагогічних функцій (аналітичну, проектувальну, консультативну, координуючу тощо). На підставі провідної функції педагогів на тому чи іншому часовому відрізку роботи з індивідуальними освітніми маршрутами, автором були виділені основні напрямки їх діяльності: аналітико-проектуючий, консультувальний напрямок, координуючий та організаційний. Враховуючи особливості індивідуальних стилів навчальної діяльності навчальних закладів нового типу, субкультурну специфіку поведінки, індивідуальні особливості старшокласників, у статті виділені виховні (особистісно- та соціально-орієнтовані) та навчальні (знаннево-, творчо- і практико-орієнтовані) маршрути, створення яких забезпечить високий рівень знань та пропедевтику майбутньої професійної діяльності.

Ключові слова: старшокласник, педагог, індивідуальний освітній маршрут, навчальний заклад нового типу.

Жерновникова О. А. Проблема создания индивидуального образовательного маршрута старшеклассников в учебных заведениях нового типа.

В статье раскрыта сущность понятия «индивидуальный образовательный маршрут» старшеклассников и выделены особенности и механизм создания индивидуальных образовательных маршрутов старшеклассников в учебных заведениях нового типа. Автор на основе анализа научной литературы определяет оптимальные пути создания индивидуальных образовательных маршрутов учащихся и отмечает их преимущества и недостатки. Определены основные принципы реализации индивидуальных

образовательных маршрутов учащихся учебных заведений нового типа. В результате проведенной работы, описано последовательность взаимодействия педагогов и старшеклассников при создании индивидуальных образовательных маршрутов, предусматривающий последовательную активизацию тех или иных педагогических функций (аналитическую, проектировочную, консультативную, координирующую и т.д.). На основании ведущей функции педагогов на том или ином временном отрезке работы с индивидуальными образовательными маршрутами, автором были выделены основные направления их деятельности: аналитический, проектирующий, консультирующий, координирующий и организационный. Учитывая особенности индивидуальных стилей учебной деятельности учебных заведений нового типа, субкультурную специфику поведения, индивидуальные особенности старшеклассников, в статье выделены воспитательные (лично и социально-ориентированные) и учебные (знаниево-, творчески и практико-ориентированные) маршруты, создание которых обеспечит высокий уровень знаний и преемственность будущей профессиональной деятельности.

Ключевые слова: старшеклассник, педагог, индивидуальный образовательный маршрут, учебное заведение нового типа.

Zhernovnykova O. A. The problem of creating individual educational routes pupils in the institution of a new type.

The article reveals the essence of the concept of «individual educational route» senior pupils and singles out features and mechanism of creating individual education routes of pupils in schools of a new type. The author based on an analysis of scientific literature identifies the best ways to create individual educational routes of senior pupils and noted their advantages and disadvantages. The basic principles of implementation of individual educational routes of students of educational institutions of a new type. As a result of this work, described the sequence of interaction between teacher and high school students in the creation of individual educational routes, providing a consistent activation of certain educational functions (analytical, design, consulting, coordination, etc.). Based on the leading function of teachers in a given time interval in individual educational routes, the author has identified the main areas of activity: analytical and projecting, konsultuvalnyy direction, coordinating and organizing. Given the characteristics of individual styles of learning activities of educational institutions of a new type of subculture specificity of behavior, the individual characteristics of high school students in selected educational articles (of personal and social-oriented) and training routes, the creation of which provide high knowledge and propedeutics future careers.

Key words: senior pupils, teacher, individual educational route institution of a new type.

Постановка проблеми. Розвиток освіти у всьому світі йде по шляху надання освітніх послуг безпосередньо кожному індивідууму, враховуючи його

можливості, уподобання і здібності. Проблема індивідуалізації навчання стає не тільки однією із важливих, але і по справжньому доленосною.

Тому при проектуванні розвитку системи освіти необхідно розв'язати питання про забезпечення такого характеру навчально-виховного процесу, який сприяв би формуванню навичок діяльності в запрограмованих умовах: самоорганізації, індивідуального відповідального вибору тощо. При цьому важливо забезпечити відкритість освітнього простору, подолавши відомчу роз'єднаність різних систем, замкнутість освітніх установ різних типів і рівнів освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні в теорії та практиці педагогічної освіти накопичені значні наукові напрацювання, які можуть слугувати основою для створення індивідуальних освітніх маршрутів. Проблема створення індивідуальних освітніх маршрутів учня розглядається в різних психолого-педагогічних дослідженнях (О. Воронцова, І. Каньковський, Т. Ковальнової, Н. Рибалкіної, О. Савицької, О. Тубельського, А. Хуторського та ін.). В них викладені різні підходи до трактування даного поняття з позицій: проблемно-рефлексивного підходу; діяльнісного підходу; технології педагогічного супроводу; психолого-дидактичного підходу тощо. У результаті аналізу зарубіжного досвіду загальної середньої освіти виділимо кілька спільних рис: старші (повні) середні школи в усіх розвинених країнах світу є профільними, організація профільної підготовки відрізняється за способом формування індивідуального навчального плану – від достатньо жорстко фіксованого переліку обов'язкових дисциплін до можливості вибору із множини обов'язкових та елективних курсів, що пропонуються упродовж усього періоду навчання. У старшій школі пріоритетним є самовизначення учнем свого індивідуального освітнього маршруту, а отже, і можливості вибору найбільш оптимального для себе шляху індивідуалізації навчання. Дослідження проблеми індивідуалізації навчання в навчальних закладах нового типу і рівня тривають давно, але питання впровадження в них індивідуальних освітніх маршрутів залишається на нашу думку недостатньо розкритим.

Метою статті є визначення суті поняття «індивідуальний освітній маршрут» і розкриття особливостей створення індивідуальних освітніх маршрутів старшокласників у навчальних закладах нового типу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Різні підходи до трактування суті даного поняття із позицій проблемно-рефлексійного підходу, діяльнісного підходу, технології педагогічного супроводу, можна знайти в наукових працях П. Антошкіної, С. Воробйової, А. Гаязова, Н. Зверєвої, С. Ізюмової, І. Каньковського, В. Лоренц, Л. Мягкоход, О. Савицької, А. Хуторського, М. Утепова та ін. Слід зазначити, що такі поняття як «індивідуальні освітні маршрути/траєкторії», «індивідуальні стратегії навчання» та ін. у переважній більшості випадків розуміються як синоніми.

Тому значна частина науковців трактує індивідуальний освітній маршрут як цілеспрямовану освітню програму, що забезпечує учню позиції суб'єкта вибору, розробки, реалізації освітнього стандарту при здійсненні вчителем педагогічної підтримки, самовизначення і самореалізації. Інша частина вчених вважає, що індивідуальний освітній маршрут – це набір конкретних дидактичних і методичних засобів із забезпечення розвитку учня, що ґрунтується на його індивідуальних особливостях, до яких належать рівні навченості і когнітивні психічні процеси.

О. Савицька переконана, що індивідуальний освітній маршрут – це відповідна послідовність елементів навчальної діяльності кожного учня із реалізації власних освітніх цілей, що відповідає їх здібностям, можливостям, мотивації, інтересам, яка здійснюється при координуючій, організуючій, консультуючій діяльності педагога у взаємодії із батьками [1, ст. 258].

А. Хуторський же розглядає індивідуальну освітню траєкторію як результат реалізації особистісного потенціалу учня в освіті через здійснення відповідних видів діяльності, а саме організація особистісно-орієнтованого навчання учнів має на меті реалізувати такі їх права та можливості:

- право на вибір або виявлення індивідуального сенсу і цілей в кожному навчальному курсі, темі, уроці;
- право на особисті трактування і розуміння фундаментальних понять і категорій;
- право на складання індивідуальних освітніх програм за курсом, що вивчається упродовж семестру або навчального року;
- право вибору індивідуального темпу навчання, форм і методів вирішення освітніх завдань, способів контролю, рефлексії та самооцінки своєї діяльності на основі знань своїх індивідуальних особливостей;

- індивідуальний відбір досліджуваних предметів, творчих лабораторій та інших занять, які визначені, як предмети і заняття за вибором;
- індивідуальний вибір додаткової тематики та творчих робіт з предметів [2, ст. 204].

Індивідуальний освітній маршрут, на думку М. Дичківської, – орієнтація на пошук індивідуальних моделей соціалізації, що сприяють використанню внутрішніх сутнісних сил і можливостей конкретної людини; надання дитині та її сім'ї права обирати навчальні програми й заклади з урахуванням інтересів і проблем, індивідуальності дитини [3, ст. 98].

Якщо ж говорити про створення індивідуального освітнього маршруту обдарованих учнів – то це диференційована освітня програма, яку використовують у роботі з обдарованими учнями.

Особливістю даного маршруту є те, що він спеціально розробляється для конкретного учня як його індивідуальна освітня програма. Індивідуальний освітній маршрут визначається освітніми потребами, індивідуальними здібностями і можливостями учня (рівень готовності до засвоєння програми), а також існуючими стандартами змісту освіти.

Мета використання індивідуально освітнього маршруту передбачає розв'язання низки завдань: вивчити особистісні характеристики та рівень готовності обдарованих учнів до навчання за індивідуальною освітньою програмою; забезпечити повноту засвоєння матеріалу, якість виконання завдань; урахування індивідуальних особливостей та інтересів (запитів) обдарованої дитини; можливість розширення та поглиблення програмного матеріалу; розвиток ключових компетентностей (комунікативної, інформаційної, пізнавальної, самоосвітньої); зміна ролі вчителя (учитель – супроводжувач, тьютор, консультант, координатор); супровід особистісного розвитку дитини.

Вчені, які займаються даною проблемою, вважають, що навчання школярів за індивідуальними освітнім маршрутом дозволяє отримати такі результати: зробити знання особистісно-значущими, дати їм практичне спрямування; посилити пошуково-дослідницький, проблемний, проектний характер навчання; створити освітній простір, що забезпечує учням засвоєння індивідуальних способів і засобів навчання, формування ключових і предметних компетентностей особистості; сконцентрувати контрольню-

оцінювальну діяльність учнів на аналізі та оцінці способів і результатів власної самостійної та самоосвітньої діяльності; змінити роль учителя по відношенню до учня (тьютор) [4 – 7]

Отже, під індивідуальним освітнім маршрутом ми розуміємо програму освітньої діяльності старшокласника, розроблену ним спільно з педагогом (з різною їх участю, яка залежить від готовності учня до даного виду діяльності і наявності у нього відповідних вмій та навичок).

Як показав аналіз наукових праць, елементами індивідуальних маршрутів є мета, цінності, зміст, форми відповідної їм поведінки, спілкування і навчання старшокласників на певному часовому етапі. Оскільки індивідуальні освітні маршрути поширюються на навчальну та на позанавчальну сфери його життєдіяльності, а освітні інтереси старшокласників різносторонні – на отримання знань, набуття навичок та компетенцій творчої та прикладної діяльності, ми погоджуємося з К. Александровою та виділяємо виховні (особистісно- та соціально-орієнтовані) та навчальні (знаннево-, творчо- і практико-орієнтовані) маршрути [8, ст. 196].

Слід зазначити, що розробка та реалізація індивідуальних освітніх маршрутів учнів навчальних закладів нового типу здійснюється в певній послідовності.

1. Педагог має визначити специфіку та особливості організації навчальної діяльності того чи іншого навчального закладу нового типу (ліцей, гімназія, колегіум тощо) [9 – 10].

2. Педагог, на основі особистих спостережень, тестування, вивчення продуктів творчої діяльності та документів учня, у тому числі його портфолію, аналізує індивідуальні особливості старшокласника, у тому числі стиль його навчальної діяльності та міжособистісного спілкування, якісну динаміку навчання за всі роки, освітні переваги (навчальні та позаурочні), проектує можливу спрямованість його індивідуального освітнього маршруту і прогнозує темп і результати її реалізації. Таким чином, педагог розробляє особисту версію індивідуального освітнього маршруту для учня.

3. У процесі організованої педагогом серій індивідуальних бесід чи групових обговорень, він, спільно зі старшокласником, обговорює можливості та перспективи побудови індивідуального освітнього маршруту, мотивуючи

учня на формулювання власного бачення шляху індивідуального розвитку, коригуючи при необхідності і свої уявлення, і самооцінку учня.

4. Для формування готовності учня до відповідального вільного вибору змісту індивідуального освітнього маршруту і розвитку відповідних навичок педагог моделює педагогічні ситуації (тренінги спілкування, ділові ігри тощо) або використовує ті, які неочікувано виникають у навчально-виховному процесі, у мікро- або макрогрупах, до яких входить старшокласник.

5. Старшокласник і педагог поєднують свої уявлення про індивідуальні освітні маршрути і корегують їх, визначаючи послідовність, темп виконання запланованої діяльності та інші її аспекти, у тому числі організаційний план. Результати фіксуються в «залікових книжках» («щоденниках») учнів.

6. Педагог має переконатися у тому, що старшокласник розуміє і приймає на себе відповідальність за результати вибору (бесіди, спостереження за вчинками в навчальній і позаурочній сфері), і дозволяє йому діяти самостійно в процесі реалізації «пробного» (короткочасного) індивідуального освітнього маршруту, консультуючи при необхідності. При цьому він спостерігає за характером міжособистісного спілкування учня, фіксує і вивчає динаміку його просування за маршрутом і при необхідності створює мотивуючі ситуації для стимулювання активності учнів.

7. Також педагог координує роботу своїх колег: психолога, соціальних працівників, представників фірм та установ соціуму, причетних до процесу реалізації індивідуального освітнього маршруту старшокласника. Як правило, при цьому відбувається спільне з ними та учнями коригування індивідуальних навчальних маршрутів.

8. Мотивація і корекція просування старшокласника за індивідуальним освітнім маршрутом відбувається у процесі мікрогрупових та індивідуальних консультацій, дебатів, дискусій для учнів і батьків. При цьому аналізуються як типові проблеми учнів, пов'язані зі специфікою старшого шкільного віку, так і специфічні для ситуації індивідуальних маршрутів проблеми спілкування і навчання (індивідуальні способи досягнення успіху, поєднання індивідуальних освітніх інтересів до вимог державного стандарту освіти в частині мінімального його змісту, міжособистісні відносини в процесі виконання групових проектів тощо).

9. Зі свого боку, реалізуючи заплановану діяльність, учні зустрічаються з проблемними ситуаціями навчання і міжособистісного спілкування, які не можуть вирішитися самотійно. Звертаючись із запитом про підтримку до педагога, вони вступають у ситуацію взаємодії з ним, беруть активну участь у змодельованих для їх ситуаціях діяльності та спілкування. У результаті ними розробляється індивідуальний алгоритм самотійного вирішення проблеми або ж вони набувають необхідний для цього досвід.

10. Педагог спільно зі старшокласниками організовує презентацію результатів реалізації індивідуального освітнього маршруту і рефлексію процесу в цілому в різноманітних формах (від індивідуального спілкування, мікрогрупових обговорень, до масових колективних творчих справ і шоу-технологій тощо).

Описана послідовність взаємодії педагогів і старшокласників передбачала послідовну активізацію тих чи інших педагогічних функцій (аналітичну, проектувальну, консультативну, координуючу тощо). На підставі провідної функції педагогів на тому чи цьому часовому відрізку роботи з індивідуальними освітніми маршрутами нами були виділені основні напрямки їх діяльності: аналітико-проектуючий, консультувальний напрямок, координуючий та організаційний.

Вищезазначений алгоритм створення індивідуальних освітніх маршрутів має свої певні переваги та недоліки. В першу чергу педагогу слід задуматися, як йому врахувати всі індивідуальні програми – для цього ми скористалися досвідом зарубіжних вчених [5; 6]. Науковці пропонують способи вирішення конфлікту індивідуальних проектів освітньої діяльності, мети, очікувань учнів і соціально орієнтованих педагогічних вимог наступним чином:

1. Необхідно введення посади посередника, на роль якого підходять класний керівник, психолог, соціальний педагог, репетитор, тьютор. Деякі з них мають включатися в процес навчання епізодично (репетитор), інші – періодично, залежно від надходження проблеми (психолог, соціальний педагог), треті – постійно (тьютор).

2. Встановити систему контролю не лише за результатом навчання, але і за його мотивами, що буде сприяти аналізу особистісного зростання старшокласників.

Отже, ідея зарубіжних учених полягає в тому, щоб клас як навчальну групу однолітків згорнути до розмірів мікрогрупи, дозволити їм індивідуальні освітні програми, які переростуть у індивідуальні освітні маршрути, ввести посади посередників і посилити процес контролю, контролюючи і оцінюючи не тільки обсяг знань, умінь та навичок, але й мотиви навчання [5; 6].

Більшість педагогічних колективів в основу індивідуальних освітніх маршрутів закладають можливість зробити вільний вибір для учнів щодо форми виконання завдання педагога, ґрунтуючись на відмінностях в індивідуальних стилях навчання, типах інтелекту.

Цілком очевидно, що учень і вчитель, яким притаманний однаковий стиль навчання будуть краще розуміти один одного [7, ст. 8].

Висновки. Отже, вивчаючи процес взаємодії старшокласників і педагогів у даному контексті, ми впевнилися, що готовність школярів до навчання супроводжується потребою взаємодіяти з педагогами, які виступають у ролі партнерів, індивідуальних консультантів. Вони здатні організувати свою професійну діяльність таким чином, щоб навчити учнів переносити відповідальність за самостійне вирішення особистісних і навчальних проблем на самих себе: через взаємодію прийти до самостійності.

Таким чином, процес розробки та реалізації індивідуальних освітніх маршрутів має «співпрацювати» з усіма сферами життєдіяльності учнів. Тому, під поняттям «індивідуальний освітній маршрут» ми розуміємо програму освітньої діяльності старшокласника, розроблену ним спільно з педагогом (з різною їх участю, яка залежить від готовності учня до даного виду діяльності і наявності у нього відповідних вмінь та навичок). Ступінь самостійності та готовності в подібній діяльності учня визначає частку педагогічної участі в процесі розробки та реалізації індивідуальних освітніх маршрутів.

Враховуючи особливості індивідуальних стилів навчальної діяльності навчальних закладів нового типу, субкультурну специфіку поведінки, індивідуальні особливості старшокласників, ми виділили виховні (особистісно-та соціально-орієнтовані) та навчальні (знаннєво-, творчо- і практико-орієнтовані) маршрути, створення яких забезпечить високий рівень знань та пропедевтику майбутньої професійної діяльності.

Подібна діяльність потребує спеціальної підготовки всіх учасників навчально-виховного процесу, а також відповідної організації освітнього простору.

Література

1. Савицька О. Роль елективних курсів в індивідуальному освітньому маршруті учнів технологічного профілю навчання / О. Савицька // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету. – 2013. – Ч. 3. – С. 254-259
2. Хуторской А. В. Современная дидактика : учебник для вузов / А. В. Хуторской. – СПб. : Питер, 2001. – 544 с. : ил. – (Серия «Учебник нового века»).
3. М. Дичківська. Інноваційні педагогічні технології : навчальний посібник / М. Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – 324 с.
4. Федорук П. І. Технології побудови індивідуальної адаптивної траєкторії навчання у системі дистанційної освіти і контролю знань / П. І. Федорук, М. В. Пікуляк // Математичні машини і системи. – 2010. – №1. – С. 68-76.
5. Mason J. Thinking Mathematically / J. Mason, L. Burton, K. Stacey. Bristol: Addison Wesley. – 1982. – 342 s.
6. F. Mae. The impact of computer use on the individualization of students' learning experiences in public middle school science classrooms : by Hollands, Fiona Mae, Ph.D., Columbia University, 2003. – 296 p.
7. A. Amanda. Teachers' Spanish instructional discourse within a specific social, cultural, and historical context : by Elsnest-Paryzer, Amanda A., Ph.D., University of Colorado at Boulder, 2007. – 352.
8. Александрова Е. А. Педагогическое сопровождение старшеклассников в процес се разработки и реализации индивидуальных и образовательных траекторий : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.01 / Александрова Екатерина Александровна. – Тюмень, 2006. – 375 с.
9. Жерновникова О. А. Особливості підготовки студентів педагогічних ВНЗ до професійної діяльності у гімназіях та ліцеях / О. А. Жерновникова // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах : зб. наук. праць / [редкол. : Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін.]. – Запоріжжя : КПУ, 2014. – Вип.36 (89). – С.549-555.
10. Zhernovnykova O. A. Peculiarities of preparing students-mathematicians for working in new types of educational establishments / O. A. Zhernovnykova // Nauka i studia – Przemysl, 2014. – NR 15 (125). – S. 103-110.